

Sâbit'in kendisinden daha bilgili olduğu, teklif edilen Sarakusta kadılığını kabul etmediği, bu görevi kabul etmesi yönünde babası ısrar edince kendisine üç gün izin verilmesini istediği, daha sonra da vefat ettiği (ö. 302/914-15) kaydedilmektedir. Oğlunun kabul etmediği görevi Sâbit b. Hazm kabul etti ve bu görevde iken Ramazan 313'te (Kasım-Aralık 925) Endülüs'te vefat etti. Bu tarih 314 (926) olarak da zikredilmiştir.

ed-Delâ'il fi ğaribi'l-ĥadîs'i (ed-Delâ'il fi tefsiri müşkili'l-ĥadîs'i'n-nebeviyye, ed-Delâ'il 'alâ me'âni'l-ĥadîs bi'ş-şâhidi ve'l-meşel) önce Kâsım b. Sâbit kaleme almayı başlamış, ancak çalışmasını bitirmeden vefat edince eseri babası tamamlamıştır. *ed-Delâ'il*'in mukaddimesi ve baş tarafı kayıptır. Esere önce garîb kelimeler ihtiva eden merfû hadisler, ardından sa-hâbe ve tâbiîn sözleri senedleriyle birlikte alınmış, garîb kelimelerin açıklanmasında Kur'an, hadis ve Arap şiiiriyle istiĥadda bulunulmuştur. *ed-Delâ'il*, daha önce telif edilen Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm ve İbn Kuteybe'nin *Ġarîbû'l-ĥadîs*'lerinde zikredilmeyen bilgileri ihtiva ettiği, onların bir tür zeyli kabul edildiği için *ed-Delâ'il fi şerhi mâ aġfelehû Ebû 'Ubeyd ve'bnî Kuteybe fi Ġarîbi'l-ĥadîs* adıyla da anılmıştır (Sezgin, VIII/2, s. 485). Ebû Ali el-Kâli, Endülüs'te *ed-Delâ'il*'e benzer bir eser ortaya konulmadığını söylemiş, İbnü'l-Farâdî de sadece Endülüs'te değil Doġu'da da bu eserin bir benzerinin meydana getirilemediğini kaydetmiştir. *ed-Delâ'il* ve nüshaları hakkında Şâkir el-Fehâm geniş bir araştırma yapmış (bk. bibl.), daha sonra eseri Muhammed b. Abdullah el-Kannâs yayımlamıştır (I-III, Riyad 1422/2001).

BİBLİYOGRAFYA :

Kâsım b. Sâbit – Sâbit b. Hazm, *ed-Delâ'il fi ğaribi'l-ĥadîs* (nşr. Muhammed b. Abdullah el-Kannâs), Riyad 1422/2001, neşredenin girişi, I, 20-59; İbnü'l-Farâdî, *Târîhu 'ulemâ'i'l-Endelûs* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî), Kahire 1403/1983, I, 184-185; Humeydî, *Cezvetü'l-muktebis*, Kahire 1966, I, 185; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, VI, 203; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, III, 213; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XIV, 562-563; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 301-320*, s. 450-451; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû'l-müzhebe*, I, 319-320; Kettânî, *er-Risâletü'l-müsteŧrafe*, I, 155; Sezgin, GAS, VIII/2, s. 484-485; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), II, 96; V, 174; Şâkir el-Fehâm, "Kitâbü'd-Delâ'il fi ğaribi'l-ĥadîs li-Ebî Muhammed Kâsım b. Sâbit el-'Avfi es-Sarakuŧî", *MMLADm.*, L/1 (1975), s. 75-110; L/2, s. 303-321; L/3, s. 512-527; L/2 (1976), s. 232-294; L/3, s. 481-517; Maribel Fierro, "al-Sarakuŧî", *EP*² (İng.), IX, 38.

AYŞE ESRA ŞAHYAR

SÂBİT b. KAYS b. HATÎM

(ثابت بن قيس بن الخطيم)

Ebû Ömer (Ebû Mûsâ) Sâbit b. Kays b. el-Hatîm el-Ensârî ez-Zaferî

Sahâbî.

Evs kabilesinin Benî Zafer koluna mensuptur. Babası, Câhiliye devrinin ileri gelen şairlerinden olup İslâmiyet'in ilk yıllarında Mekke'ye geldiğinde Resûlullah'ı dine davet etmiş, müslüman olan eşi Havvâ bint Yezîd b. Seken'den uzak durmasını ve ona iyi davranmasını istemişti. Bu konuda Resûl-i Ekrem'e söz veren Kays müslüman olmak için süre isteyerek Medine'ye döndü; fakat müslüman olmadan Evs ile Hazrec arasındaki savaşlarda öldü. Sâbit'in annesi Hz. Peygamber'e biat edenlerdendi. Sâbit b. Kays'ın sahâbilerden Cemîle bint Sâbit b. Ebû'l-Aklah ile evlendiği, ancak daha sonra onu boşadığı kaydedilmektedir.

Uhud Gazvesi'nde büyük kahramanlıklar gösteren Sâbit b. Kays bu savaşta on iki yerinden yaralandı. Bundan dolayı Resûl-i Ekrem ona "hâsir" (cesur savaşçı) diye seslenerek iltifat etti (İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 394). Resûlullah'ın bu gazvede kendisine "hâsir" diye hitap ettiği sahâbinin Sâbit'in kardeşi Yezîd b. Kays olduğu da rivayet edilmiştir (a.g.e., VI, 670). Sâbit b. Kays daha sonra birçok savaşa katıldı. Hz. Osman'ın hilâfet yıllarında Kûfe Valisi Saîd b. Âs halife ile görüşmek için Medine'ye giderken Sâbit'i yerine vekil bıraktı. Cemîl, Siffin ve Nehrevan savaşlarında Hz. Ali'nin yanında yer aldı; Hz. Ali de onu Medâin'e vali tayin etti. Muâviye b. Ebû Süfyan'ın Kûfe valisi olan Muğire b. Şu'be, Hz. Ali taraftarı olması sebebiyle halifenin Sâbit'ten hoşlanmadığını bildiği için onu Medâin valiliğinden azletti. Sâbit'in bu görevinden azlinde Muâviye'ye ağır bir dille yazdığı mektubun da etkisi olmalıdır. Bu mektubunda Muâviye'ye halka zulmettiğini, hukuka saygı göstermediğini bildirmişti. Sâbit b. Kays'ın Muâviye'nin hilâfet yıllarında vefat ettiği kaydedilmekle birlikte ölüm tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Yevmü'l-Cisr'de ölen kardeşi Yezîd ile karıştırdığı da olmuştur. Sâbit'in üç oğlu Ömer, Muhammed ve Yezîd Harre Savaşı'nda ölmüştür (63/683). Adî b. Sâbit diye kendisine nisbet edilen ve kızından torunu olan tâbiîn muhaddislerinden Adî b. Ebân b. Sâbit sika bir râvi olarak nitelendirilmektedir (Zehebî, I, 314).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 259; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, I, 175-177; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, I, 198; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrî), XI, 136-139; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-ġâbe*, I, 274-275; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, I, 313-314; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), I, 393-394; VI, 670; VII, 588-590; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 19-21; Seyyid Mehdi Hâirî, "Sâbit b. Kays", *DMT*, V, 202; İsmail Durmuş, "Kays b. Hatîm", *DİA*, XXV, 92-93.

MUSTAFA KARATAŞ

SÂBİT b. KAYS b. ŞEMMÂS

(ثابت بن قيس بن شماس)

Ebû Abdîrahmân (Ebû Muhammed) Sâbit b. Kays b. Şemmâs el-Hazrecî (ö. 12/633)

Hatip ve şair sahâbî.

Babası hicretten önce Medine'de Evs ve Hazrec kabileleri arasındaki savaşta öldü. Annesinin Hz. Peygamber'e biat edenlerden Kebşe bint Vâkid olduğu zikredilmiştir (İbn Sa'd, VIII, 363; İbn Hacer, *el-İşâbe*, VIII, 93). Buna göre Sâbit, Abdullah b. Revâha ile anne bir kardeşdir. Sâbit hicretten önce müslüman oldu. Hicrette Resûl-i Ekrem'in Medine'ye gelişi sırasında onu karşılarken, "Kendimizin ve çocuklarımızın başına gelmesini istemediğimiz kötüülüklerden seni koruyacağımız söz veriyoruz, buna karşılık bize ne var?" diye sorunca Resûlullah, "Cennet var" buyurmuştur. "Hatîbü'l-ensâr" diye bilinen Sâbit daha sonra bazı heyetlere Hz. Peygamber adına hitap edince "hatîbü'n-nebî" olarak da anıldı. Resûl-i Ekrem onu muhacirlerden Âmir b. Ebû'l-Bükeyr ile kardeş yaptı. Cemîle bint Übey b. Selûl ile evliyken Cemîle'nin eşiyle imtizaç edemediğini Resûlullah'a bildirmesi üzerine Resûlullah'ın mehir olarak aldığı bahçeyi eşine geri vermesi şartıyla onları ayırdığı rivayet edilmiştir (bk. CEMİLE bint ÜBEY b. SELÜL). Sâbit'in boşadığı eşinin Hatibe bint Sehl b. Sa'lebe olduğu da kaydedilmiştir.

Temimoğullar eşrafından aralarında Utârid b. Hâcib ve Akra' b. Hâbis'in de bulunduğu bir heyet esir edilen yakınlarını geri almak için Medine'ye geldiğinde heyet mensupları evinde istirahat etmekte olan Hz. Peygamber'e kaba bir şekilde seslenmiş, hatip ve şairlerini konuşTURARAK aruzlarını dile getirmiş, onların Resûlullah'ın hatip ve şairleriyle yarışmasını istediklerini söylemişlerdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber müslümanlar adına Sâbit b. Kays'ın konuşmasını ve Hassân b. Sâbit'in onların şairlerine cevap vermesini emretti. Sâbit, İslâmiyet'in yüceliğini ve müslüman-